

Crtež Tvrđalske uvale Markantuna Hektorovića koji je priložen spisima u parnici s Vranjicanima, 1748. godina
Drawing of the bay of Tvrdalj by Markantun Hektorović found among the documents of his litigation with the Vranjican family, 1748

Ambroz Tudor

Konzervatorski odjel, Splitu
Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture

Prilog poznavanju prostora Tvrđalske uvale u Starom Gradu

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper

pradan 8. 7. 1997.

Sažetak

Markantun Hektorović (1672–1766), fideikomisni nasljednik Petra Hektorovića, upustio se 1748. godine u parnicu s braćom Vranjican, zvanima Papica, oko jedne parcele uz Tvrđalsku uvalu. Sastavio je 1748. godine popis dokumenata, ponajviše komunalnih gracija, kojima je namjeravao dokazati svoju vlasnost na spornim parcelama. U spomenutom popisu napomenuo je da će popisu priložiti i crtež s prikazom Tvrđalske uvale. Ovdje se objavljuje spomenuti crtež koji je vrijedan dokument za poznavanje Tvrđalske uvale sredinom 18. stoljeća, a koja je zahvaljujući ljetnikovcu Petra Hektorovića jedna od najvažnijih točaka ladanjske arhitekture na prostoru nekadašnje mletačke Dalmacije.

Pored ljetnikovca Hektorovića, koji se naziva Giardino e Casa del Sig. Marc' Antonio Hettoreo, dokument pokazuje postojanje još jednog velikog ljetnikovca s perivojem uz istočnu obalu Tvrđalske uvale. To je ljetnikovac Fazanića, također ugledne vlastelinske obitelji, koji je sredinom 18. stoljeća bio u vlasništvu obitelji Ivanić-Fazanić, a dokument ga naziva Case delli Signori Fratelli Iuanei Fasani col Giardino sino San Roco.

Zanimljiv je podatak o postojanju ostatka zida, sagrađenog u davnini na parceli, koji pripada dominikancima samostana Sv. Petra Mučenika, Luoco atterato e col rettaglio della mura fabricata Antiquitus hora delli R. P. D. S. di S. Piet. Mart. di Città V. Prema jednom dokumentu iz 1535. godine može se zaključiti da se taj ostatak zida protezao dalje prema jugu. Ruševni ostaci zida nalaze se pred sjeverozapadnim uglom ljetnikovca Hektorovića.

Crtež Markantuna Hektorovića pokazuje na sjeveroistočnom dijelu nekadašnje uvale definirano urbano tkivo i mrežu koje čine dva niza kuća, usmjerenih u pravcu istok-zapad, i s pravilnim ulicama među njima.

A. Tudor: Prilog poznavanju prostora tvrđalske uvale u Starom Gradu

Markantun Hektorović (1672–1766), fideikomisni nasljednik Petra Hektorovića, upustio se 1748. godine u parnicu s braćom Vranjican, zvanima Papica, oko jedne parcele uz Tvrđalsku uvalu.¹ Parcelu je Hektorović iznajmio Vranjicanima za godišnji najam, a oni su protivno dogovoru sagradili kuću i protuzakonito prisvojili dio javnog puta. Markantun Hektorović je za parnicu s obitelji Vranjican-Papica pripremio niz dokumenata koje je naslovio: *Versipelle allegatione calunniosa delli ingrati, astuti e bugiardi fratelli Papizza*.² Između ostaloga, on je 1748. godine sastavio popis dokumenata, ponajviše komunalnih gracija, kojima je namjeravao dokazati svoju vlasnost na spornim parcelama.³ Najraniji dokument datiran je u 1477. godinu, a najkasniji u 1623. godinu, a poredani su kronološki od broja 1 do 42, slično poznatim Kodeksima Bartučević i Ivanić.⁴

U drugom dijelu spomenutog popisa sadržani su prepisani dijelovi pojedinih dokumenata koji se izravno odnose na spornu parcelu, te zabilješka Markantuna Hektorovića u kojoj napominje da će uz spomenute prijepise dokumenta biti priložen i »disegno«, crtež koji će pojašnjavati navode u dokumentima.⁵

U knjizi Miće Gamulina *Tvrđalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru* donose se četiri tlocrta, te njihova analiza. Sam autor, na osnovi kvalitete tlocrta, pretpostavlja da je riječ o skicama za spomenuti »disegno« koji je trebao biti priložen uz popise dokumenata o vlasnosti Hektorovića nad spornom parcelom u parnici s Vranjicanima.⁶

Dokument koji se objavljuje nalazi se u Zbirci Dominikanskog samostana u Starom Gradu, a prema svemu sudeći riječ je o Markantunovom »disegnu« spomenutom u popisu dokumenata iz 1748. godine.⁷ Naime, na poleđini dokumenta dva su ovjerovljenja – prvi iz 1748. godine, a drugi iz 1750. godine.

Adi 6. febraio 1748

*Presentata dal Sig. Alesandro Hettoreo Patris n: ^{le} con La — di Difesa nel Prot: ^{lo} Civil Juris — vertento fra eso, e li fratelli Vragnizan detto Papiza.*⁸

Gio: Paolo Inistruzzi Cancelliere nella Canc: ^{ia} della — Com: ^{ta} di Lesina.

Drugo ovjerovljenje je gotovo nečitljivo, no može se utvrditi da je riječ o potvrdi tadašnjeg hvarskog kneza i providura Iseppa (Giuseppea) Condulmera kojim 18. studenoga 1750. godine potvrđuje pravovaljanost potvrde kancelara komune Inistruzija iz 1748. godine.

Dokument je veličine 56 x 37,5 centimetara. Kao i publicirane skice, shematski prikazuje prostor Tvrđalske uvale oko godine 1748. Za razliku od skica, tlocrt je nacrtan znatno urednije, a tekst uz pojedine dijelove tlocrta je pročišćen i skraćen. Valja napomenuti da je tekst, ovdje donesen pod brojevima 14, 15 i 16, pisan obrnuto, s desna na lijevo.

1. Poleta Gniua dell' Heredita Paladini

Paladinići se kao vlasnici zapadne obale uvale Tvrđalj javljaju već sredinom 15. stoljeća. Hektor Golubinić, po čijem imenu je ta grana roda nazvana Hektorovići, dobio je od kneza Francesca Justa 1463. graciju na jednu parcelu pred kasnijim ljetnikovcem. Kao susjed sa zapada navodi se don Paolo Paladinić, arhiđakon hvarskog Kaptola, iz čega se može zaključiti da su Paladinići već otprije bili vlasnici posjeda uz uvalu

Ušće kanala kojim istječe voda iz ribnjaka Hektorovićeve ljetnikovca

End of the canal evacuating water from the fish pond of Villa Hektorović

Grb Fazanića na kući istočno od Hektorovićeve ljetnikovca, 15. stoljeće

The Fazanić coat of arms carved on a house standing to the east of Villa Hektorović, 15th c.

Tvrđalj. Zanimljivo je da knez obvezuje Hektora Golubinića na ostavljanje javnog puta, širine šest venecijanskih lakata, između svojeg i posjeda Paladinića.⁹ Dapače, širina tog puta izmjerena je naknadno 1548. godine, kada je utvrđeno da je doista širok otprilike šest lakata.¹⁰

Poleta Gniua jedini je hrvatski toponim koji se spominje u tom dokumentu. Najvjerojatnije potječe od osobnog imena don Paula Paladinića, koji se na hvarskoj čakavštini i danas izgovara kao Pole, te bi doslovce značio Pavlova njiva.

2. *Riua commune o' Strada commune*

3. *Mare*

4. *Vado o' Acqua Bassa*

5. *Vado o' Acqua Bassa*

13. *Riua*

24. *Pantano*

25. *Dal soprascrito sino infrascrito sono brazza 12 in ca*

26. *Atvato*

Vrijednost tog dokumenta je i u tome što jasno pokazuje stanje nekadašnje Tvrđalske uvale sredinom 18. stoljeća. Oko 1450. godine more je dosezalo do otprilike polovice kasnijeg perivoja Hektorovićeve ljetnikovca.¹¹ Većina kasnijih gracija, dodijeljenih na području uvale, podrazumijevala je isušivanje određenog dijela i bio je to preduvjet za korištenje. Tako je uvala postupno nestajala sve do 1879. godine, kada je potpuno nasuta.¹² Stoga Petar Hektorović s punim pravom na svom ljetnikovcu ističe natpis: OPUS IN MARE TOTUS.

Sredinom 18. stoljeća na zapadnom dijelu nekadašnje uvale more je prodiralo samo do ulaza u uvalu. Južnije je bio mulj i vrlo plitko more, ovisno o režimu plime i oseke (brojevi 4, 5), koji su se protezali do gatova dominikanaca i Hektorovića, a potom se prema istoku protezao izrazito muljeviti rukavac, u dokumentu doslovce *pantano* (broj 24). Uz put Sv. Roka (broj 27) – tekst donosi – nalazi se nasip *Atvato* (broj 26).

Na zapadnoj strani preostale uvale, ulica između posjeda Paladinića i Hektorovića pretvarala se u morsku obalu dok se na istoku također nalazila neuređena obala, *Riua*, za razliku od uređenih gatova koji se u dokumentu donose pod pojmovima *molo i fundamenta*.

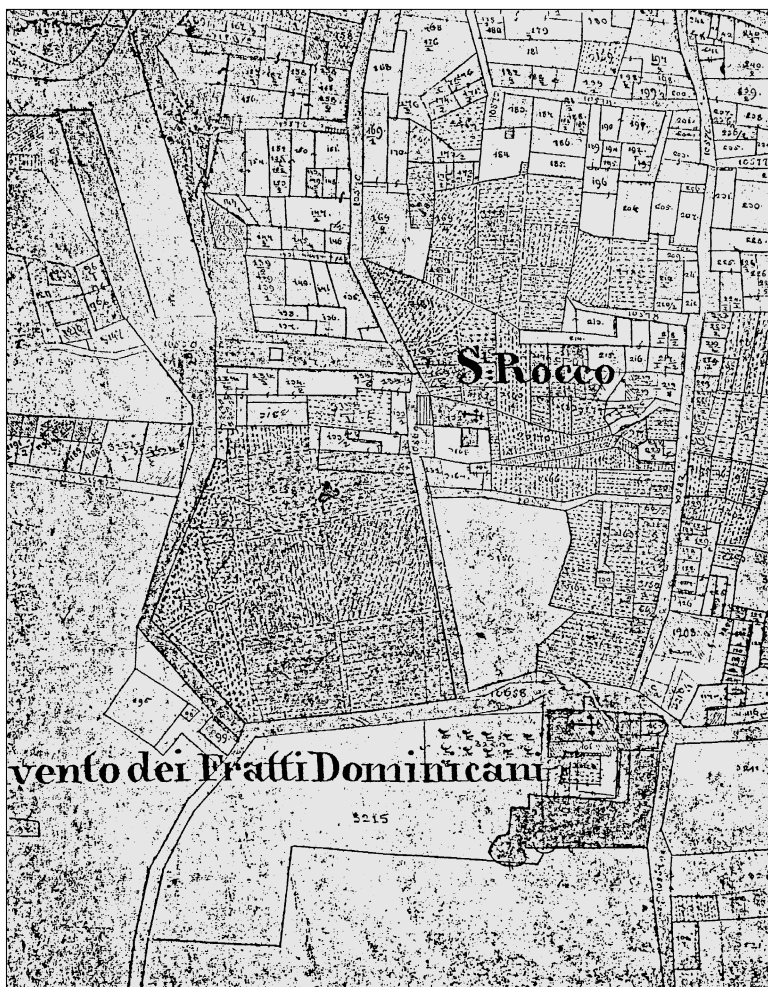
Muljevitost najvećeg dijela uvale znači da su nasljednici slabo poštovali volju Petra Hektorovića iskazanu u kodicilu oporuke iz 1566. godine, u kojoj određuje da se za čišćenje uvale mora potrošiti pet dukata godišnje.¹³

6. *Luoco atterato e col rettaglio della mura fabricata Antiquitus hora delli R. P. D. S. di S. Piet. Mart. di Città V.*

Tu parcelu je Hektor Golubinić kao graciju dobio od kneza Franceska Justa 1463. godine.¹⁴ Zapadni dio parcele je Ulix Hektorović prodao dominikancima samostana Sv. Petra Mučenika u Starom Gradu 1533. godine, čemu se odupirao Petar Hektorović ističući svoje pravo prvotkupa.¹⁵ No, u nagodbi iz 1538. godine uspio je postići samo da dominikanci nemaju pravo gradnje, dok je parcela ostala u njihovom vlasništvu.¹⁶ Parcelu je uspio vratiti tek Markantun Hektorović 1748. godine, kada je u zamjenu dao dominikancima vinograd Vratnicu.¹⁷ Dominikanci su poštovali nagodbu s Petrom Hektorovićem jer se ta parcela 1748. godine spominje samo kao nasuto mjesto, *Luoco atterato*.

Svakako najzanimljiviji podatak tog dijela dokumenta je spomen ostatka zida sagrađenog u davni, *rettaglio della mura fabricata Antiquitus*. Ostatak zida koji se tu spominje protezao se dalje prema jugu, što je poznato iz dokumenta kojim Ulix Hektorović daruje Petru Hektoroviću 29. siječnja 1535. godine vrt okružen zidom i s ruševinom u vrtu. Ta parcela nalazila se na samom sjeverozapadnom uglu kasnijeg ljetnikovca. Njen smještaj, kao i vezu ruševina iz dvaju dokumenata potvrđuje i podatak da su sjeverni susjedi darovanoj parceli upravo dominikanci, kojima je parcelu prodao, kako je navedeno, Ulix Hektorović 1533. godine.

Otprije je poznata pretpostavka da je na mjestu Hektorovićeve ljetnikovca postojala neka starija utvrda prema kojoj je cijeli

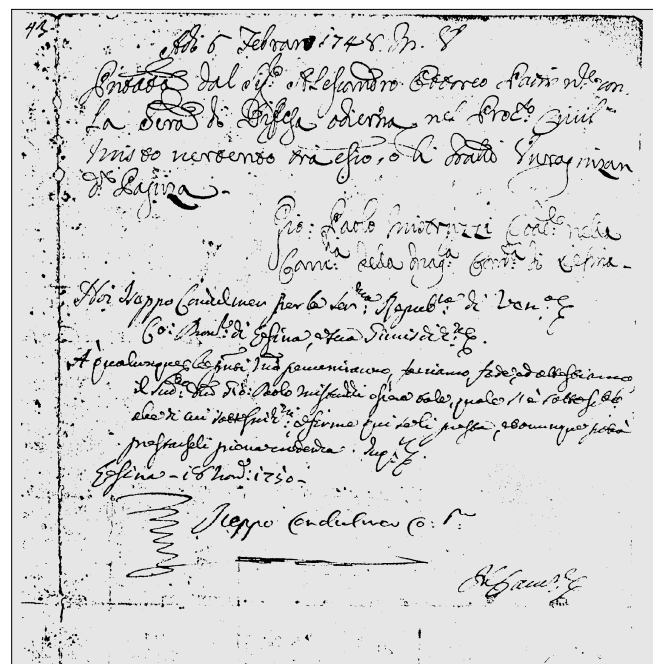
Prostor Tvrdalja u Starom Gradu na austrijskom katastarskom planu iz 1834. god., s reambulacijom iz 1879. godine.

The Tvrdalj section in Stari Grad on an Austrian land registry map (1834) with reambulation of 1879

predio dobio ime Tvrdalj. Petar Kuničić navodi da je na mjestu ljetnikovca bila utvrda za obranu od gusara.¹⁸ Tekst gracije Stjepana Tiepola od 13. listopada 1552. god., kojom se Petru Hektoroviću dopušta gradnja tvrđave, spominje, prema Kuničiću, postojanje starije tvrđave ali na istočnom dijelu ljetnikovca, dok se spomenute ruševine nalaze na krajnjem zapadu ljetnikovca.¹⁹ Prema darovnici iz 1535. godine, one se ne podudaraju sa zapadnim pročeljem ljetnikovca jer se nalaze na parceli čija je zapadna granica definirala zapadno pročelje ljetnikovca, a prema dokumentu iz 1748. godine vidljivo je da su se ruševine pružale dalje od sjevernog pročelja ljetnikovca.

7. Mollo Hettoreo fabricato Antiquitus e si estende sino la Fondamenta della Casa del Sig. Hettoreo

Istočni dio parcele dobivene gracijom iz 1463. godine ostao je u vlasništvu Hektorovića i na njemu je djed Petra Hektorovića, Hektor Golubinić 1468. godine sagradio mol pred svojom kućom.²⁰ Taj podatak potvrđuje da su najstarije kuće Hektorovića, *casamenti Hettoreo*, već u 15. stoljeću zahvaćale gotovo cijelu širinu sjevernog pročelja kasnijeg ljetnikovca.

Ovjere crteža Tvrdaljske uvale Markantuna Hektorovića na njegovoj poledini, 1748. i 1750. godina

The stamps on the back of Markantun Hektorović's drawing of the bay of Tvrdalj (1748 and 1750)

Slično podatku o ruševini na gatu dominikanaca i tu se spominje vrlo stara gradnja, *fabricato Antiquitus*. No, jasno je da Markantunu kada spominje ostatke zida na parceli dominikanaca nije poznato čemu su služili ili kojoj cjelini su pripadali, dok za gat svoje obitelji samo govori da je davno sagrađen. Naime, izgrađen je 1468. godine te je u Markantunovo vrijeme imao gotovo 300 godina.

8. Mare basissimo e sgorgo dalle Peschiera la quale è la casa a volto sotteraneo

Petar Hektorović je oko 1539. godine sagradio podzemni, nadstvođeni kanal kojim je voda iz ribnjaka istjecala u Tvrdaljsku uvalu.²¹ Izgleda da ga je protjecanje vode u kanalu više od svega podsjećalo na prolaznost života, što je česta tema natpisa na ljetnikovcu. Na ulazu u kanal unutar ljetnikovca uzidao je natpis MEMORARE NOVISSIMA, a iznad ušća ispred ljetnikovca HEV FVNGIVNT FLVXXV / NON REDEVNTE DIES.²²

Zanimljivo je da Markantun Hektorović i na tome mjestu spominje visinu mora. Vjerojatno je razlog tome gratia iz 1664.

godine, po kojoj su Hektorovići vlasnici mora Tvrđalske uvale.

9. *Fondamenta della Casa del Sig. Hettoreo*

Cijelom širinom sjevernog pročelja Tvrđalja nalazi se izgrađena obala koju Markantun Hektorović naziva *fondamenta*. U skicama za izradu dokumenta Markantun navodi pojmove »molo« i »fontego«. Pojam »fondamenta« preuzet je iz Venecije; označava izgrađenu obalu uz kanale namijenjenu javnom, pješačkom prometu.²³ Namjena te obale imala je slične značajke, iako manje javne, jer je more uz obalu bilo preplitko za pristajanje brodova, što Markantun ističe u tekstu o ušću kanala nedaleko od fundamente (broj 8).

10. *Giardino e Casa del Sig. Marc' Antonio Hettoreo Fideicomisso del quondam Sig. Pietro Hettoreo. Tutta la fabrica da M soprascrito sino Pin Leuante e longa brazza 79 in c' cioe a un Angolo all' altro fra le strada Commun di Leuante e di Ponente*

Ovaj dio teksta u tlocrtu odnosi se na sam ljetnikovac Hektorovića. Zanimljivo je da se perivoj, *giardino*, ističe prije kuće.²⁴ Naglašava se da je Markantun Hektorović fideikomisni nasljednik Petra Hektorovića. Dužina zapadnog pročelja ljetnikovca je 79 lakata, što iznosi oko 54, 5 metara. Ovaj dokument ne naglašava o kojoj vrsti lakta je riječ, no u skicama Markantun donosi skraćenicu *bv.* što označava *brazzovenetiano*, venecijanski lakat veličine 0, 69 metara.²⁵

11. *Gratia 1664 Presentata in obieto dalli fratelli Papiza che si trova à Città Vecchia un luoco di questa Spetabile Communita occupato d' aqua salsa, ma ammonito in modo tale che al tempo d' aque basse non puo condurirsi dentro ancorche piccola barchetta à battelletto: onde Antonio Hettoreo quondam Hettore — — — per me Her. e successori miei si contenti concedermi in Grazia il luoco medesimo; Sicche venendo il caso che talmente resti Atteratto che servir non possa ad uso delle Barche possa io et gli Heredi e Successori miei valersene cosi nell occasione delle Fabriche, et in ogni altra mia e loro occorenza a nostro beneplacito: et è di longhezza Brazza Cento e nove cioe da Mezzo di verso Borra: e di longhezza in parte Brazza Sessante sei, et in parte quindici cioe da Leante verso Ponente; Fra li Confini da Leuante in parte la gratia di me detto Hettoreo, et in parte la gniua e strada comun: Da Ponente in parte io detto Hettoreo et i parte Poleta Gniua mediante la Riua commune: da mezo di io sudeto Hettore overo la fundamenta della mia Casa e Fabrica in Tvardagl e da Borra mare salso comessa la Gratia: La quale non doverà haver l' effeto se prima non sia attenuta la confirmatio dell' eccellentissimo Magistrato all' Acque.*

12. 1489: 15 Febraio Gratia Humilmente se suplica per parte del vostro servitor Domenico quondam Hettore Domandando a voi di gratia per nome mio e mio Fiol Giovanni Francesco: uno loco à Sechin posto in Città Vecchia in loco chiamato Tvardagl per longhezza tanto quanta tien li Casamenti Nostri cum suo molo d' avanti, e larghezza brazza quattordici per cadauno, infra questi confini a Levante jura communis sine Via communis a Ponente mare salsum, a Tramontna jura Communis sive illis Tartaglich a Meridie Domus mea cum Fratibus, et cum molo a meridie — —. Et questo addimando per gratia speciale offerendome tanquam alia sopradetta Magnifica — — et per omni et in circa. An — — dictis suppli-

cationibus att — — laudabilibus conditionibus suis et Consignis, etiam sua Nobilitate, Virtutibus et Mertis per se et successores suos in presenti Regimine Dedit et Indulsit org comessit ipsi Supplicanti in omnibus et per omnia ut in supplicatione continetur in qua suam et Communis Lesinae Ancthovitatem Inteposuit et Indiciale Decretum: Presentibus Paladino quondam Doimi et francesco Griffico Testibus — — Ego Adrianus Ascalla Domini Hyeroni: Patris — — — et nome Co — Juratus Cancelier Communi Lesinae Supratantem Instrumentium Gratia Fidelitas esempleore ex Libro Gratiarum Magistrado D. Giovanni Capelo Dignissima Com. Lesinae pro ut cresitur: Ideo me subsenenibus et signo solito roboravi.

U okviru crteža priloženog sudu u parnici s braćom Vranjican-Papica, Markantun Hektorović priložio je tekst dviju gracija koje je smatrao najvažnijim za uzrok spora. Prva je gracija iz 1489. godine, prema kojoj je Domenik Hektorović dobio parcelu uz istočni dio kasnijeg sjevernog pročelja ljetnikovca Hektorovića. U tekstu se mjesto naziva: *uno loco à Sechin posto in Città Vecchia in loco chiamato Tvardagl*.²⁶

Druga je gracija iz 1664. godine, prema kojoj su fideikomisni baštinitci Tvrđalja postali vlasnici nad morem Tvrđalske uvale. Poznato je koliko je Hektorovićima bilo važno pred ljetnikovcem imati morsku uvalu. Petar Succutini je 1543. godine nasuo dio uvale ispred ljetnikovca zbog čega je Petar Hektorović pokrenuo parnicu, a Succutinijevi nasljednici Deletisi 1545. godine uvalu čistili od nasipa.²⁷ U kodicilu oporuke iz 1566. godine Petar Hektorović obvezuje Juliju Lucić, svoju nasljednicu, da godišnje potroši pet dukata za čišćenje uvale od nasipanja.²⁸ Tom gracijom Hektorovićima je zajamčen nadzor nad daljnjim zatrpavanjem uvale, no odredbe gracije iz 1664. godine nisu nikada u cijelosti poštovane, jer je nikada nije potvrdio mletački *Magistrato all' Acque*.

14. *Strada comune che conduce verso Ponente al mare*

15. *Case Particolari con le Hortaggie sino la Riua del Mare*

16. *Stradella che conduce verso Ponente sino la Riua del Mare*

17. *Casupola di S. Roco sino la Riua*

18. *Muracca venduta dall Dobrovoglich al Papiza*

19. *Cortino Papiza vendutogli colla muraca soprastante la quale si estendi dalla casa contro detto Dobrovoglich sino la Riua*

20. *Riua la verso conduceva che strada Prima — colla cicondato Papiza cortino il entro hora*

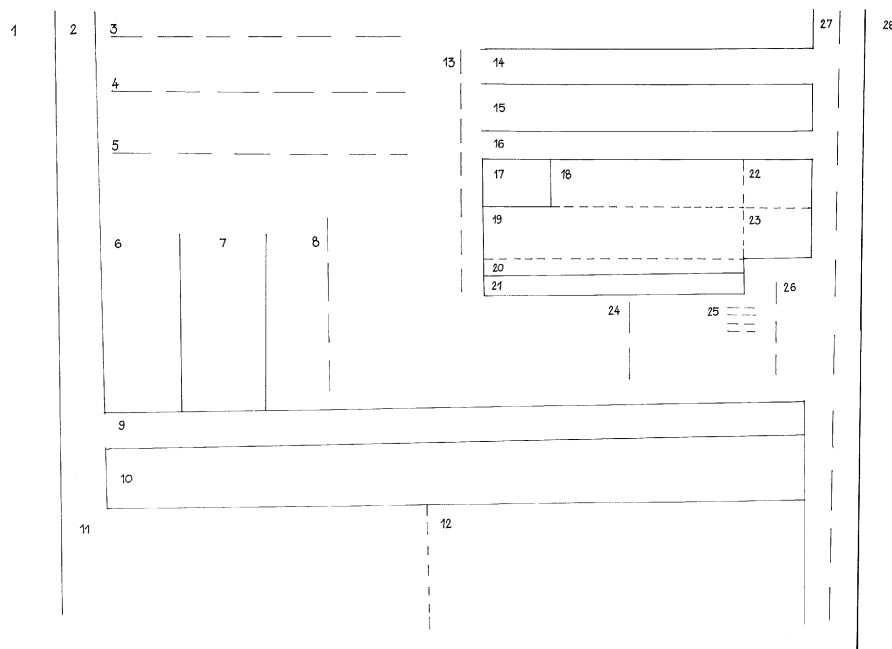
21. *Sostenuto esi da Papiza alli Livelato Hettoreo Sig. del Luoco 26 brazza long di Cortivo loro in rinchiusa sudd. strada alla — di Riua la sino*

22. *Casa fu Dobrovoglich vendutagli dal quondam sig. Bonini: hora Papiza.*

23. *Cortivo di Dobrovoglich vendutagli dal quondam Sig. Bonini cola casa soprascrita hora Papiza*

25. *Dal soprascrito sino infrascrito sono brazza 12 in ca*

Tekstovi u crtežu, ovdje označeni od broja 14 do broja 23, odnose se na skup kuća i ulica u sjeveroistočnom dijelu

Shematski prikaz crteža Markantuna Hektorovića iz 1748. godine.
Schematic presentation of Markantun Hektorović's drawing of 1748

nekadašnje uvale. Najstariji poznati dokumenti koji se odnose na Tvrđalsku uvalu spominju upravo taj dio uvale. Andrija Deccolini darovao je svojim nećacima zemljište na tom dijelu uvale već 1450. godine.²⁹ U toj darovnici napominje se da zemljište treba presušiti, a kao zapadna granica parcele navodi se more. Može se zaključiti da je ta strana uvale bila plitka i močvarna, dakle pogodna za isušivanje, što će i pogodovati njenoj potpunoj izgradnji. Neizgrađen je ostao samo pojas uz istočni dio sjevernog pročelja ljetnikovca Hektorovića, koji su oni posjedovali prema graciji iz 1489. godine.

Veći dio tog dijela Tvrđalske uvale bio je nasut u drugoj polovini 15. i početkom 16. stoljeća. Put koji je ovdje označen brojem 14 javlja se već 1454. godine.³⁰ Prema diobi posjeda Vidalija i Hektorovića na području Tvrđalske uvale iz 1500. godine, taj dio uvale bio je podijeljen između don Andrije Deccolinija, kojem su pripadale parcele ovdje označene brojem 15, te parcela koja je kasnije razdijeljena na više vlasnika, a ovdje je označena brojevima 17, 18, 19, 22, 23. Hektorovićima i Vidalijima pripadala je parcela sjeverno od puta označenog brojem 14.³¹ Prva poznata gracija za gradnju kuće je iz 1515. godine, a dobio ju je Petar Sparljetić uz južnu parcelu don Andrije Deccolinija.³²

Dokument iz 1748. godine pokazuje potpuno definirano, iako rahlo, urbano tkivo na tom dijelu nekadašnje uvale. Dvije ulice, brojevi 14 i 16, okomito su postavljene na javnu ulicu, broj 27, te dijele dva niza kuća. Niz označen brojem 15, *Case Particolari con le Hortaggie sino la Riua del Mare*, sastoji se od većeg broja kuća s vrtovima. Južni niz je u tom dokumentu detaljno podijeljen prema vlasnicima pojedinih dijelova jer je za tu parnicu imao mnogo veći značaj.

Pod brojem 17 označava se kućica, *casupola*, vlasništvo crkve Sv. Roka. Tu kuću je Petar Hektorović kupio od svog rođaka

Hektora 1518. godine za 35 dukata. Kasnije ju je kao beneficij darovao crkvi Sv. Roka.³³ Istočno od nje nalazi se ruševina, *muracca*, vlasništvo obitelji Dobrovoljić, koja je prepuštena Vranjicanima (broj 18). Južno od kuća Sv. Roka i ruševine Vranjicana nalazilo se dvorište, *cortino*, koje su Vranjicani dobili zajedno s kućom sjeverno od Dobrovoljića (broj 19). Pred dvorištem se njegovom cijelom dužinom pružala neizgrađena obala, *Riua* (broj 20). Pod brojem 21 označena je parcela koja je bila uzrokom spora između Hektorovića i Vranjicana.³⁴ Dugačka je, u pravcu istok-zapad, 26 lakata, vjerojatno venecijanskih, iako Markantun Hektorović to izričito ne naglašava, što bi iznosilo oko 18 metara. Prostor između sporne parcele i fundamente Hektorovića bio je sužen na 12 lakata, odnosno 8,2 metra (broj 25). Istočno od spomenute kuće s dvorištem Vranjicana nalazila se manja kuća s dvorištem iste obitelji (brojevi 22 i 23). Razlog zašto ih Markantun Hektorović odvaja od ostatka niza je u tome što su oni prepušteni Vranjicanima od strane Boninija, iako su ranije također bili vlasništvo Dobrovoljića. Zanimljivo je napomenuti da je niz kuća izvorno bio vlasništvo vlastelinske obitelji Anđelinovića (de Angelis).³⁵

28. *Case delli Signori Fratelli Iuanei Fasani col Giardino sino San Roco*

Fazanići se kao vlasnici posjeda na istočnoj strani Tvrđalske uvale javljaju 1454. godine, kada je Radoslav Turbac ustupio Stjepanu Fazaniću zemljište koje je dobio u graciju od kneza Antonija Marcella.³⁶ Petar Hektorović se s Fazanićima sporio 1520. i 1554. godine oko dijelova tog zemljišta.³⁷ Ivanići su došli u posjed Fazanićevih imanja u drugoj polovici 17. stoljeća poslije izumiranja te stare vlastelinske obitelji.³⁸ Spajanjem s Fazanićima, Ivanići nose dvostruko prezime, Ivanić-Fazanić, a mijenjaju i svoj grb koji na lijevoj strani ima stari

grb Ivanića, a na desnoj grb Fazanića. Jedan od najstarijih grbova na području hvarske komune može se datirati u drugu polovicu 15. stoljeća – upravo je taj grb Fazanića istaknut na nadvratniku dvorišnog portala kuće koja se spominje u ovom dokumentu.

Prema kratkoj naznaci koju daje Markantun Hektorović o posjedu svog istočnog susjeda, može se zaključiti da je to ladanjsko-gospodarski sklop braće Ivanić Fazanić (*Case della Signori Fratelli Iuanei Fasani*), kojem se s juga prostirao uređeni perivoj do crkve Sv. Roka (*col Giardino sino San Roco*).

Osim toga sklopa naslijeđenoga od Fazanića, obitelj Ivanić imala je veliki ljetnikovac u Starom Gradu već potkraj 15. stoljeća. Sagradio ga je otac Matije Ivanića, a prvi put je spomenut u dokumentu o razdiobi oćevine između Matije Ivanića i njegova brata Nikole 1518. godine. Isti dokument na kući u Starom Gradu spominje balkone, prozore i lavel koji još nisu ugrađeni, a nalaze se u unutrašnjosti kuće. Braća Ivanić obvezuju se da se kuća u Starom Gradu može dograđivati jedino zajednički, i to ravno prema moru: »*fabricar de compa et tirarse urso el mar vno drio l'altro et con patto*«. ³⁹ U svojoj oporuci iz 1549. godine sin Matija Ivanića, Ivan, ovako opisuje svoju kuću u Starom Gradu: *Julij 1549 nec non sub die 30 maij 1550 inframis le dual partes unius domus posit in Civitate Veteri cum eius curia a parte Ponens, — duas partes dictae curia, qual tota est longis brachiorum venetorum 17 in c^a, et latitudinis brachiorum venetorum 11 in c^a curia aut est longis brachiorum 21 et latitudinis brachiorum venetorum 17 in c^a....* ⁴⁰ Među imanjem Markantuna Ivanića u 17. stoljeću spominju se i dvije kuće u Starom Gradu, a njegov brat, Alwise Ivanić, također ima kuću u Starom Gradu. ⁴¹

Bilješke

1 **Markantun Hektorović** posljednji je fideikomisni nasljednik prema oporuci Petra Hektorovića. Njegov sin Matij, kako je bio svećenik, nije mogao biti fideikomisni nasljednik. Markantun je poznat i kao pisac nekoliko rasprava. O problemu neovisnosti izbora župnika u Starom Gradu o hvarskom Kaptolu tiskao je u Veneciji 1758. godine knjigu *Stampa Fedelissimo Comun e popolo di Citta Vecchia contro il Rever. Capitolo dei Canonici di Lesina* i na istu temu nešto kasnije *Per il Rev. Capitolo di Lesina*. Napisao je i dvije rasprave o problemu ubiranja poreza u hvarskoj komuni, tzv. *colleta*, koja je iznosila jedan solad na jednu liru prihoda. To su *Collectanea* i svojevrsni bestseler svog vremena, duhovitog naslova *Papagallide e Stornelaide della Colleta*. Zanimljiva je i Markantunova rasprava i o danas aktualnoj temi požara *Incendio*. U njoj donosi zbir komunalnih propisa o sprečavanju požara, a svakako je nezamjenjiv za izučavanje brodogradnje na otocima Hvaru i Visu.

2 **P. Kuničić**, *Petar Hektorović, njegov rod i Tvrđalj*, Dubrovnik, 1924, str. 62.

3 Gracija je raspodjela komunalne zemlje. Samo ime gracija potječe od formulacije koja se obvezno zatiče u takvim ugovorima, a koja govori da se zemlja iz blagonaklonosti udjeljuje (*dedit et de gratia concessit*). Komunalna zemlja se u graciju davala svim stanovnicima komune: plemićima, pučanima i Crkvi. Zemlja dobivena u graciju prelazila je u nasljedstvo obitelji pogodovnika *gratie*. Komuna je zadržavala vrhovno pravo vlasništva *dominium directum*, dok je pogodovnik imao koristovno pravo *dominium utile*. Na taj način su komunalne zemlje bile u faktičnom vlasništvu pojedinaca u više generacija, a ponekad i tijekom više stoljeća.

4 **M. Gamulin**, *Tvrđalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru*, Zagreb, 1988, str. 136.

5 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 136.

6 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 136.

7 Zahvaljujem prof. Nikši Petriću na ljubaznom ustupanju dokumenta i prof. Davoru Domančiću na pomoći pri čitanju izvornika.

8 Aleksandar Hektorović koji se tu spominje sin je Markantuna Hektorovića koji je u ime oca obavljao mnoge poslove. Vidi bilj. 2, str. 68–69.

9 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 32.

10 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 54.

11 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 125.

12 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 109.

13 *Nav. dj.*, bilj. 2, str. 37.

14 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 32.

15 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 42.

16 *Nav. dj.*, bilj. 4, str. 43.

17
Nav. dj., bilj. 4., str. 104.

18
Nav. dj., bilj. 2., str. 21.

19
Nav. dj., bilj. 2, str. 26.

20
Nav. dj., bilj. 4, str. 32.

21
Nav. dj., bilj. 4, str. 79.

22
Nav. dj., bilj. 2, str. 37.

23
E. R. Trincanato, *Venezia minore*, Venezia, 1948, str. 36–37.

24
U dokumentima se pojam *giardino* uvijek odnosi na uređene perivoje, dok se obični vrtovi nazivaju *horto*.

25
Nav. dj., bilj. 4, str. 6.

26
Nav. dj., bilj. 2, str. 22. Dio teksta gracije koji se odnosi na mjesto parcele **P. Kuničić** donosi u obliku *Un luogo Ossechaj posto in Citta Vecchia in luogo chiamato Tvardagl. Ossechaj je ovdje zamijenjen sa Sechin*.

27
Nav. dj., bilj. 4, str. 129.

28
Nav. dj., bilj. 4, str. 131.

29
Nav. dj., bilj. 4, str. 131.

30
Nav. dj., bilj. 4, str. 124.

31
Nav. dj., bilj. 4, str. 125.

32
Nav. dj., bilj. 4, str. 125.

33
Nav. dj., bilj. 4, str. 126.

34
P. Kuničić pogrešno smješta spornu parcelu uzduž puta Sv. Roka, vidi bilj. 2, str. 62. Parcela je postavljena okomito na put Sv. Roka.

35
Nav. dj., bilj. 2, str. 63.

36
Nav. dj., bilj. 4, str. 124.

37
Nav. dj., bilj. 4, str. 125–127.

38
J. Kovačić, *Kodeks Ivanić*, u radu *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar, 1987, str. 153.

39
A. Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana (1510–1514)*, Split, 1988, str. 665.

40
Arhiv Ivanić–Boglić–Božić

41
Nav. dj., bilj. 38, str. 153.

Summary

Ambroz Tudor

Contribution to the study of the Bay of Tvrdalj in Stari Grad (Mid-eighteenth century)

Markantun Hektorović (1672–1766), the heir of the poet Petar Hektorović, began a litigation with the brothers Vranjican, called Papica, in 1748 concerning a piece of land in the bay of Tvrdalj. In 1748 he compiled a list of documents, mostly communal *graciae* with the purpose of proving his ownership of this land. In these documents he mentions his intention to place a drawing of the bay of Tvrdalj in the file. In this paper the author publishes this drawing which is a significant contribution to our knowledge of what the bay looked like in the mid-eighteenth century. This knowledge is particularly important because the bay is the location of Petar Hektorović's villa, one of the finest villas surviving on the territory of former Venetian Dalmatia.

The Hektorović villa is shown on this drawing and referred to as *Giardino e Casa del Sig. Marc' Antonio Hettoreo*. In addition the drawing also testifies to the existence of another large villa and park skirting the eastern shore of the bay of Tvrdalj, which was the summer residence of the Fazanić family referred to as the Ivanić-Fazanić villa, *Case delli Signori Fratelli Iuanei Fasani col Giardino sino San Roco*.

Also recorded on the drawing are the ruins of a wall built in ancient times on the plot of the Dominican monastery of Saint Peter the martyr, referred to as *Luoco atterato e col rettaglio della mura fabricata Antiquitus hora delli R. P. D. S. di S. Piet. mart. di citta V*. According to an older document dating back to 1535 one can conclude that initially this wall stretched further towards the south. The ruins mentioned in the document analyzed in this paper faced the northwestern corner of the Hektorović Villa.

In addition, Markantun Hektorović's drawing shows the existence in this area of a well-defined urban settlement consisting of two rows of houses, placed in the direction east-west, divided by a regular grid of streets, situated in the north-eastern part of the bay.